

możliwość własnej obrony", która obejmuje również atomowe uzbrojenie. Nie wystarczy samo przeświadczenie, że układ nie zamknie przyszłej Europie drogi do własnej siły atomowej. Klauzulę europejską trzeba zawrzeć w odpowiednim porozumieniu³².

Wreszcie, gdy USA i ZSRR rozpoczęły w Genewie, w Komitecie Rozbrojeniowym, dyskusję nad projektem układu o zakazie rozprzestrzeniania broni nuklearnej, kanclerz Kiesinger oskarżył 27 II 1967 r. na konferencji prasowej w Bonn swego amerykańskiego sojusznika o „znowę atomową” ze Związkiem Radzieckim przeciwko krajom nie posiadającym broni nuklearnej, a więc również przeciwko NRF.

Jakkolwiek oficjalna argumentacja rządu NRF przeciwko układowi poszła w innym kierunku³³, to jednak z licznych artykułów i komentarzy prasy wynika, iż nic już nie zdołało zatrzeć w opinii światowej wrażenia, że istotnym powodem historycznej reakcji rządu i partii politycznych NRF w związku z dyskusją nad zawarciem układu o zakazie rozprzestrzeniania broni nuklearnej jest obawa, że poprzez jego zawarcie zostanie ostatecznie zamknięta droga do uzyskania przez Niemcy zachodnie broni nuklearnej.

Andrzej Leśniewski

INWESTYCJE ZAGRANICZNE NRF

Jedną z charakterystycznych cech eksportu kapitałów w krajach kapitalistycznych po II wojnie światowej jest pewna zmiana w motywach, jakimi kierują się prywatni przedsiębiorcy lokując swoje kapitały za granicą. Zasadniczo każdą taką decyzją kieruje niewątpliwie chęć zysku. Jednakże w powojennym okresie szybki i bezpośredni dochód jako motywy inwestycji stracił nieco na znaczeniu, a na jego miejsce wysunęły się na plan pierwszy inne przesłanki, a mianowicie, dążenie do kooperacji i do tworzenia wielkich jednostek gospodarczych, których potencjał ekonomiczny byłby dostatecznie wielki, aby na określonym rynku zapewnić im silną pozycję konkurencyjną względnie decydującą przewagę. Prowadzi to oczywiście również do powiększania zysków, lecz dopiero w bliższej lub dalszej przyszłości i często drogą długą i skomplikowaną. Techniczne warunki masowej produkcji, mającej zaspokoić rosnący popyt powiększanych rynków, narzucają obecnie konieczność współdziałania wielkich koncernów przemysłowych i tworzenia powiązań technicznych i kapitałowych ponad granicami państwowymi. W Europie zachodniej, a zwłaszcza na obszarze krajów tworzących Europejską Wspólnotę Gospodarczą, procesy te występują bardzo wyraźnie. Narodowe rynki tracą tam powoli znaczenie, a na ich miejsce zaczyna powstawać wieloprzestrzenny rynek o rozmiarach porównywalnych z rynkiem Stanów Zjednoczonych. Możliwości, jakie on stwarza, stały się bodźcem do tworzenia międzynarodowych powiązań między wielkimi koncernami przemysłowymi i handlowymi równoległe z działającym w tym samym kierunku bodźcem wynikającym z chęci przeciwstawienia się agresywnej penetracji kapitału amerykańskiego na rynkach zachodnioeuropejskich. To właśnie przyczyny preferencji Europy zachodniej w eksporcie kapitałów zachodnioniemieckich.

Przedstawione niżej informacje ograniczone są do zagranicznych inwestycji prywatnego kapitału zachodnioniemieckiego, i to tylko takich, których celem jest

³² *Wir haben Bedenken*. „Deutsches Monatsblatt”, nr 3 1967.

³³ Oświadczenie rzecznika rządu NRF K. G. von Hase na konferencji prasowej w Bonn 20 II 1967 r. — „Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung”, nr 19 z 22 II 1967 r.

uzyskanie bezpośredniego wpływu na działalność przedsiębiorstwa przyjmującego kapitał lub też doprowadzenie nowych kapitałów do przedsiębiorstwa, w którym inwestor już jest finansowo zaangażowany. Najczęstszą formą inwestycji bezpośrednich jest nabywanie przez inwestora udziałów kapitałowych w już istniejących albo nowo zakładanych przedsiębiorstwach lub też dostarczanie kapitałów swoim własnym zagranicznym przedsiębiorstwom filialnym przez przedsiębiorstwa macierzyste.

Łączna suma zachodnioniemieckich prywatnych inwestycji bezpośrednich wyniosła w latach 1952—1964, 7,2 mld DM. Na pewną ocenę wielkości tej kwoty pozwoli porównanie jej z kapitałami inwestowanymi za granicą przez inne wielkie państwa przemysłowe. I tak Stany Zjednoczone zainwestowały w tym czasie 176 mld DM (44 mld dol), co stanowi prawie 7% ich produktu społecznego brutto w 1964 r. Wielka Brytania około 60 mld DM (5,4 mld funt. ang.), co równa się około 16% produktu społecznego z tegoż roku, podczas gdy inwestycje zachodnioniemieckie wyniosły zaledwie 1,7% produktu społecznego. W porównaniu z obcymi inwestycjami bezpośrednimi w NRF inwestycje tego kraju za granicą również nie przedstawiają się imponująco. Zbilansowanie tych wielkości nie jest możliwe, gdyż podstawy obliczeń każdej z nich są odmienne. Aktywne inwestycje obliczono według wartości transakcyjnej, a pasywne według wartości nominalnej. Można jednak przyjąć, że wyliczana przez *Bundesbank* kwota obcych udziałów w przedsiębiorstwach zachodnioniemieckich na 11 mld DM ma kilkakrotnie większą wartość transakcyjną, a zatem jest nieokreśloną wielokrotnością wartością bezpośrednich inwestycji. Przy ustalaniu tych ostatnich wartości pominięto inwestycje przedwojenne, szacowane na 20 mld złotych marek, gdyż niemiecki majątek zagraniczny uległ w czasie wojny konfiskacie, a niewielka jego część zwrócona po wojnie przez niektóre kraje nie ma w tym wypadku większego znaczenia.

Względnie niski poziom zachodnioniemieckich inwestycji wynikał z sytuacji, w jakiej znalazła się gospodarka zachodnioniemiecka po wojnie. Odbudowywany

TABELA I

Zachodnioniemieckie prywatne inwestycje za granicą. Stan na koniec roku

Kraj	w mln DM					w %				
	1961	1962	1963	1964	pólr. 1965	1961	1962	1963	1964	pólr. 1965
O g ó ł e m	3 838	4 952	6 067	7 205	7 812	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
EWG	508	707	1 219	1 729	1 948	13,3	14,2	20,1	24,0	24,9
w tym: Francja	178	276	505	668	722	4,6	5,6	8,3	9,2	9,3
Belgia-Luksemburg	106	141	333	581	699	2,7	2,9	5,5	8,1	9,0
Włochy	136	172	237	318	333	3,5	3,4	3,9	4,4	4,2
Holandia	88	117	143	163	194	2,3	2,3	2,4	2,3	2,4
EFTA	776	1 061	1 305	1 581	1 786	20,2	21,4	21,5	21,9	22,8
w tym: W. Brytania	54	89	99	117	134	1,4	1,8	1,6	1,6	1,7
Szwajcaria	466	634	799	965	1 052	12,2	12,7	13,2	13,4	13,5
Austria	137	188	238	306	392	3,6	3,9	3,9	4,2	5,0
Szwecja	60	72	73	85	94	1,5	1,5	1,2	1,2	1,2
Dania	23	34	49	55	61	0,6	0,6	0,8	0,8	0,7
Norwegia	25	28	29	29	29	0,6	0,6	0,5	0,4	0,4
Portugalia	11	16	18	24	24	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
USA	336	368	406	428	468	8,7	7,5	6,6	5,9	5,9
Kanada	482	637	677	762	798	12,5	12,8	11,2	10,6	10,2
Brazylia	640	773	799	824	846	16,7	15,6	13,1	11,4	10,8
Pozostałe kraje	1 096	1 406	1 661	1 871	1 966	29,6	28,5	27,5	26,2	25,4

kapitał był zużywany raczej na finansowanie krajowych przedsiębiorstw niż na zdobywanie wpływów gospodarczych w innych krajach, zwłaszcza że stopa procentowa i rentowność inwestycji były przez długie lata na ogół wyższe w NRF niż w innych krajach. W każdym jednak razie dynamika rozwoju inwestycji zagranicznych, wyrażająca się wzrostem ich wartości w latach 1961—1964 o 87% (do końca 1965 r. o 116%) jest godna uwagi. Geograficzne rozmieszczenie bezpośrednich inwestycji zachodnioniemieckich ilustruje tabela I.

Z tabeli wynika, że uprzywilejowanym terenem tych inwestycji były kraje europejskie, na które w 1964 r. przypadało 51,1% zainwestowanej kwoty, w czym mieści się 24% ulokowanych w krajach EWG, 21,9% w państwach EFTA, 4,2% w rozwojowych krajach europejskich i 0,9% w innych krajach. Następnym co do wielkości terenem inwestycji była Ameryka, gdzie zainwestowano 37,5%, z czego w USA i Kanadzie 16,5%, a w Ameryce Południowej i Środkowej 21,0% (kraje rozwijające się).

Najwięcej kapitałów zachodnioniemieckich zainwestowano, jeżeli chodzi o poszczególne kraje, w Szwajcarii (w 1964 r. 13,4%). Wynika to stąd, że (łącznie z księstwem Lichtenstein) jest ona siedzibą wielu spółek holdingowych i kwoty wykazane w tabeli I, jako zainwestowane w Szwajcarii, w bardzo znacznej części wpływają do tych spółek, które najczęściej kierują je dalej, do innych krajów, jednakże oficjalne statystyki zachodnioniemieckie nie podają — do których. Ta funkcja rozdzielcza Szwajcarii na międzynarodowym rynku kapitałowym zniekształca nieco przedstawione stosunki między poszczególnymi krajami. Po Szwajcarii najbardziej atrakcyjnymi krajami dla inwestycji zachodnioniemieckich były: Brazylia (11,4%), Kanada (10,6%) oraz po Francji (9,2%) i Belgii (8,1%) — Stany Zjednoczone (5,9%).

Kierunki rozwoju omawianych inwestycji są zupełnie wyraźne. Najbardziej dynamiczny ich wzrost w latach 1961—1964 nastąpił w krajach EWG, gdzie wartość bezwzględna inwestycji wzrosła niemal 3,5-krotnie, a udział w ogólnej kwocie wzrósł z 13,3% do 24%, przerastając w 1964 r. po raz pierwszy udział EFTA. Szczególnie szybki wzrost inwestycji widoczny jest w Belgii (prawie 7-krotny) oraz we Francji (około 4,5-krotny).

W nieproporcjonalnie wysokim wzroście dopływu zachodnioniemieckich kapitałów inwestycyjnych do krajów EWG wyraża się m. in. postęp integracji tych krajów. Udział państw EFTA minimalnie wzrastał, o czym decydowały inwestycje w Szwajcarii. Natomiast wyraźnie spadkowa tendencja wystąpiła w wielkich krajach amerykańskich (USA, Kanada i Brazylia), których udział spadł z 37,9% w 1961 r. do 27,9% w 1964 r.

W tabeli II przedstawiono podział inwestycji według branż, do których należą inwestorzy. Ponieważ z reguły finansują oni inwestycje własnej branży, podział taki odpowiada na ogół (oprócz holdingów) branżowemu podziałowi odbiorców kapitałów eksportowanych z Niemiec zachodnich. Na czoło, jeżeli chodzi o wielkość inwestycji, wysuwają się przemysły dóbr inwestycyjnych i chemii, na które przypada więcej niż połowa wszystkich inwestycji bezpośrednich. Preferowane są, jak z tego wynika, przemysły najszybciej rozwijające się.

Najznaczniejszy stosunkowo udział — około 22% — w inwestycjach bezpośrednich miał przemysł chemiczny lokujący kapitały głównie w krajach EWG (Francja, Belgia) oraz w Brazylii i Stanach Zjednoczonych. Następnym z kolei największym inwestorem (około 18% udziału) były przemysły maszynowy i samochodowy, a głównym terenem ich ekspansji były Brazylia i Belgia, gdzie zwłaszcza filialne przedsiębiorstwa przemysłu samochodowego są silnie reprezentowane. Przemysł elektrotechniczny (około 16% inwestycji) zaangażowany jest najsilniej w Brazylii, Szwajcarii i Francji, przy czym pewna część inwestycji w Szwajcarii przypada na tamtejsze spółki holdingowe, które z kolei finansują otrzymanymi kapitałami inwestycje w innych krajach.

TABELA II

Prywatne zagraniczne inwestycje bezpośrednie w/g gałęzi gospodarki inwestorów i krajów. Stan na koniec 1964 r. w mln DM

	Razem	EWG	Francja	Belgia	Włochy	Holandia	Austria	W. Bryt.	Szwecja	St. Zjed.	Kanada	Brazylia	Pozostałe kraje
Maszyny, pojazdy	1 271	467	78	340	31	18	31	18	65	41	47	235	367
Elektrotechnika, mech. prec.	1 176	280	123	79	63	15	24	18	143	34	25	231	421
Hutnictwo	881	179	127	26	5	21	15	9	46	15	362	96	159
Chemia, petrochemia	1 561	380	175	28	142	35	51	17	86	163	118	182	564
Energetyka	228	67	1	46	5	15	3	4	11	17	13	13	100
Mater. bud. ceram.	197	82	61	12	5	4	13	3	16	1	24	10	48
Art. spożywcze	217	42	25	5	6	6	20	4	68	13	18	9	43
Inne przemysły	255	30	14	6	7	3	48	6	52	31	14	13	61
Ubezpiecz. holdingi	225	18	9	2	3	4	8	16	35	73	34	7	34
Pozostałe	591	110	26	30	23	31	37	18	155	27	25	16	203
Osoby prywatne	603	74	29	7	27	11	56	4	288	13	82	12	74
	7 205	1 729	668	581	317	163	306	117	965	428	762	824	2 074

Z przedstawionych tendencji rozwojowych wnosić można, że powiązania kapitałowe między uprzemysłowionymi krajami, zwłaszcza zachodniej Europy, będą w najbliższych latach w miarę postępu technicznego szybko rozbudowywane, stymulując koncentrację i centralizację kapitału. Aktywny udział NRF w tych procesach, jak można przypuszczać, ulegnie dalszej intensyfikacji, jeżeli zachodni-niemiecki potencjał gospodarczy będzie nadal rozwijać się w dotychczasowym tempie.

Tadeusz Krajczyk

Źródło: „Monatsberichte der Deutschen Bundesbank” nr 12/1965; „DWI-Berichte” nr 24/1965; Archiwum Prasowe IZ; L. Köllner, *Der internationale Kapitalverkehr*. F. Knapp Verlag, Frankfurt am Main 1963.

PRZEGLĄD PROBLEMATYKI BADAŃ SOCJOLOGICZNYCH W INSTYTUTACH REGIONALNYCH I OŚRODKACH NAUKOWO-BADAWCZYCH NA ZIEMIACH ZACHODNICH

Stworzenie w ciągu ostatnich kilku lat sieci instytutów regionalnych na Ziemiach Zachodnich pociągnęło za sobą poważne konsekwencje w dziedzinie organizacji i rozwoju badań naukowych na tych obszarach. Zmiany organizacyjne polegały na przejęciu przez te placówki roli głównego inicjatora i organizatora badań naukowych na „swoim” terenie, na prowadzeniu badań w sposób systematyczny, w oparciu o plan naukowo-badawczy ośrodka i — o ile możliwości — przez własną, etatową kadre naukową. Dążąc do usprawnienia organizacyjnego swych prac, ośrodki regionalne powołały do życia Komisję Koordynacyjną, w której ramach przedstawiciele ich dyskutują i uzgadniają sprawy związane z planowaniem badań naukowych, organizowaniem wspólnych konferencji i sesji naukowych, przygotowaniem wydawnictw zbiorowych itd. Obok zmian organizacyjnych, powstanie sieci regionalnych placówek naukowych na Ziemiach Zachodnich spowodowało — co jest rzeczą zrozumiałą — intensywny rozwój regionalnych badań naukowych,